

Szendy István

A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória¹

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.3-4.106

Az emberiség fejlődéstörténete konfliktushelyzetek és az azokból kialakult konfliktusok sorozata. A társadalmi szerveződés útjára lépett emberiség a társadalmi lét első pillanatától kezdve – eltérő okok miatt, más-más célok megvalósítása érdekében – különböző típusú háborúkat viselt. A fegyveres küzdelem, a háború emberi létünk egyik meghatározó jellemzője, a társadalmi lét funkcionálisát biztosító társadalmi mozgások eredményeként alakult ki. Egy ilyen szituációban a katonai erő sikeres alkalmazása – az arról szóló politikai döntést követően – az érintett társadalmi közösség szempontjából „élet vagy halál” kérdése. Az államok, különösen a nemzetállamok kialakulása és létrejötte óta, minden józan és reális gondolkodású társadalmi közösség megteremti – többnyire generációkon keresztül átívelő társadalmi konszenzus alapján – azt a garanciarendszert, mely kielégíti e vonatkozásban létező igényét, megteremti és fenntartja saját hadügyét, melynek meghatározó fontosságú elmélete és gyakorlata a hadviselés milyenségében és minőségében jut kifejezésre.

Az aligha vitatható, hogy az emberiség fejlődéstörténete konfliktushelyzetek és az azokból kialakult konfliktusok sorozata. A társadalmi szerveződés útjára lépett emberiség a társadalmi lét első pillanatától kezdve – eltérő okok miatt, más-más célok megvalósítása érdekében – különböző típusú háborúkat viselt, melyekről az egyetemes és a nemzeti történetírások cáfolhatatlan bizonyítékkal szolgálnak.

A fegyveres küzdelem, a háború emberi létünk egyik meghatározó jellemzője. Olyan társadalmi létforma, mely kialakulása, illetve bekövetkezése esetén – összetettsége, bonyolultsága, valamint a társadalmi lét minden más területére történő kiterjedése okán – adott történelmi időszakban az érintett, illetve érdekelt társadalmi csoportok szempontjából elsőrangú, minden más társadalmi tevékenységet maga mögé utasító, helyesebben szólva, azokat maga alá rendelő társadalmi tevékenységgé alakul.

1 A jelen tanulmány a Magyar Hadtudományi Társaságnak *A hadviselés generációi – generációváltás a hadviselésben és ezek hatásai, kihívásai a Magyar Honvédségre* című, 2017. május 30-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem budapesti Hungária körüti kampuszán szervezett konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

A fegyveres küzdelem a társadalmi lét funkcionalitását biztosító társadalmi mozgások eredményeként alakult ki. Valójában a társadalomban zajló különböző eredetű folyamatok (ti. a politikai, a gazdasági, a szociális stb.), valamint a társadalmi közösséget érő külső hatások, behatások együttes következménye hozza létre azt a történelmi helyzetet, amelyben az érintett társadalmi közösség² a létét fenyegető, vagy annak fenntartható fejlődését ellehetetlenítő kihívások, veszélyforrások semlegesítése érdekében a katonai erő alkalmazását helyezi előtérbe.

Ez az adott viszonyok között a társadalom részéről az a „végső megoldás”, amely számára az adott történelmi időszakban komplex biztonságának, szélsőséges esetben létének egyetlen garanciáját jelenti. Egy ilyen szituációban a katonai erő sikeres alkalmazása (az arról szóló politikai döntést követően) az érintett társadalmi közösség szempontjából *élet* vagy *halál* kérdése. Kézenfekvő tehát, hogy egy ilyen helyzetben, amikor a társadalmi lét egy adott szintjén élő embercsoport a jövőjét fegyveres erejének, hadseregének „kezébe teszi”, annak a katonai erőnek olyan képességekkel kell rendelkeznie, melyek birtokában sikerrel és eredményesen tudja teljesíteni azt a küldetést, melyet az őt létrehozó és fenntartó társadalom számára meghatározott.

A sikert biztosító katonai képességek (ti. a katonai potenciál) megteremtése, azonban csak részben feladata a társadalom által létrehozott, fenntartott és működtetett katonai erőnek. Ezek a katonai – tágabb értelemben védelmi – képességek ugyanis csak a társadalom közös és következetes akaratából, annak egységes felelősségvállalása nyomán, továbbá valamennyi erőforrásának felhasználása eredményeként hozhatók létre. A társadalmi munkamegosztás folyamatának részeként kialakult hadseregnek – úgy is, mint a társadalmi lét biztonsága végső garanciájának – a műveleti hatékonysága tehát minden időben, minden társadalomban az egyik legfontosabb közügy.

Az államok, különösen a nemzetállamok kialakulása és létrejötte óta minden józan és reális gondolkodású társadalmi közösség megteremti – többnyire generációkon keresztül átívelő társadalmi konszenzus alapján – azt a garanciarendszert, mely kielégíti e vonatkozásban létező igényét, megteremti, és fenntartja saját hadügyét, melynek meghatározó fontosságú elmélete és gyakorlata a *hadviselés* milyenségében és minőségében jut kifejezésre.

A hadviselés fogalmi és tartalmi értelmezése

A hadtudomány – egyetemes jellegének sajátos filozófiáját érvényesítve – tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategóriaként definiálja, illetve értelmezi a hadviselést. Ennek megfelelően a hadviselés a hadban álló felek fegyveres erejének háborús katonai műveleti, illetve háborús küszöb körüli válságreagáló katonai műveleti

2 Társadalmi közösség: etnikai, kulturális és/vagy vallási, filozófiai alapon szerveződő/szervezett emberi közösség, illetve nemzet, állam, nemzetközösség, továbbá valamilyen érdekek mentén, az előbbiekből felsoroltak által létrehozott és fenntartott koalíció.

alkalmazása a hadművészet elméletének és gyakorlatának elvei szerint.³ A már első olvasatra is logikus és a lényegét ténylegesen kifejező fogalmi meghatározás azonban – érzékelhető összetettsége okán – feltétlenül igényli a tudományelméleti alapú rendszerezést, értelmezést. Így a továbbiakban ennek, a téma érthető feldolgozása szempontjából elengedhetetlenül fontos elvárásnak kívánunk megfelelni.

A hadviselés fogalmi meghatározása (a fogalomalkotás folyamatában, annak első felében) a hadban álló felek fegyveres erejének háborús katonai műveleti, illetve háborús küszöb körüli válságreagáló katonai műveleti alkalmazásáról beszél. Ez természetesen nem ok nélkül való.

Az emberiség fejlődéstörténete során napjainkig bekövetkezett, a különböző történelmi korokban eltérő okokból, más és más célok érdekében megvívott háborúk, az érintett társadalmi közösségek életében meghatározó jelentőséggel bíró, azokat átfogó módon érintő, a politika által determinált olyan sajátos és extrém emberi tevékenységek, melyek kifejezője, lényege a *fegyveres küzdelem*.

A fegyveres küzdelem a háború sajátos ismérve, lényegének megnyilvánulása. A szemben álló felek haditevékenységének⁴ és harctevékenységének olyan egységes, minimálisan kétoldalú folyamata, amelyet társadalmi csoportok, államok, államcsoportok meghatározott politikai célok elérésére és gazdasági érdekek megvalósításáért katonai szervezetekkel, eszközökkel (ti. fegyveres erővel, hadsereggel), tervek alapján, háborús és/vagy háborús küszöb körüli válságreagáló katonai műveletek keretében vívnak.

A katonai erőnek a politika által meghatározott küldetés alapján történő cél, hely és idő szerint összehangolt, képességalapú alkalmazását *katonai műveletnek* nevezzük.

Katonai erőnek az állam fegyveres ereje fő részét, a haderőt tekintjük. A katonai erő hagyományosan a haderő állományát alkotó humánerőforrás-bázis (élőerő), valamint a fegyverzeti és haditechnikai eszközök képességeinek együttes hatékonyságában jut kifejezésre, amelynek minősége a *katonai műveletek* során kerül megmértetésre, megmértetésre. A katonai műveletek végrehajtásakor a siker feltétele a műveletek hatékonyságának mértéke.

A katonai műveletek milyenségét, illetve minőségét az azokat végrehajtó, illetve megvalósító katonai erő szervezeti és szervezési, továbbá humán, valamint technikai és technológiai jellemzőin alapuló *katonai képességei* határozzák meg. A katonai képességek a haderők olyan komplex viszonyrendszerben meglevő és érvényesülő adottságai, melyek alkalmassá teszik a hadseregeket a társadalmi küldetésükből adódó rendeltetésük ellátására.

A katonai képességeket két csoportba soroljuk: megkülönböztetünk *klasszikus katonai képességeket*, valamint *funkcionális katonai képességeket*.

A klasszikus katonai képességek a hadseregek létrejöttének pillanatától létrehozott, illetve kialakított olyan adottságok, amelyek minden történelmi korban (természetesen a társadalom történelmi fejlődésének adott szintjén) érvényesültek. A klasszikus katonai

3 Prof. dr. Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. Első kötet. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. 99. o. (ISBN 978-615-5344-25-1)

4 A szakirodalom a haditevékenység alatt általában a hadászati műveleti tevékenységet érti.

képességek tehát állandó tudományelméleti és műveleti kategóriák. A klasszikus katonai képességek közé soroljuk:

- a bevetetőséget;
- a mobilitást;
- a hatékony harci és harci támogató képességet;
- a csapatok és az infrastruktúra túlélőképességet;
- a korszerű vezetési, irányítási és információs rendszert;
- a fenntarthatóságot és a korszerű logisztikát.

A funkcionális katonai képességek a hadseregek klasszikus katonai képességein alapuló, illetve olyan kialakított adottságok, amelyek adott történelmi korban, korszakban, a társadalom történelmi fejlődésének adott szintjén léteztek és érvényesültek. A funkcionális katonai képességek tehát, tartalmukban és megvalósulási formájuk tekintetében nem állandó tudományelméleti és műveleti kategóriák. A funkcionális katonai képességek közé soroljuk például:

- A szakharcászatban megjelenő képességeket (így a csapatnemek harcászatát, a fegyvernemek harcászatát, a szakcsapatok harcászatát).
- Az összefegyvernemi műveletben megjelenő képességeket.
- A haderőnemi műveletben megjelenő képességeket.
- Az összhaderőnemi műveletben megjelenő képességeket.

Az ismertetett (és az előzőekben felsorolt) tudományelméleti kategóriák tartalmának gondolati síkon történő felidézése, valamint szintetizálása a hadművészet elméleti és gyakorlati elemeivel elengedhetetlenül szükséges a hadviselés tudományelméleti kategóriaként történő meghatározásához. Valójában arra kell gondolnunk, hogy a hadviselés hatékony, a társadalom szempontjából hasznos funkcionális működése tudományos alapokon nyugvó elmélet hiányában nem lenne megvalósítható. Ez az elmélet a *hadelmélet*, mely a hadtudomány törvényeire támaszkodva minden korban és időszakban képes a hadviselés fogalmának tartalmi elemeit koherens módon szintetizálni, az alábbiak szerint.

A hadviselés bekövetkezésekor a társadalmi közösség a társadalmi munkamegosztás során célfeladat elvégzésére létrehozott, illetve fenntartott, specifikus jellemzőkkel bíró képességét aktivizálja, alkalmazza érdekei érvényesítése, vagy védelme érdekében. A katonai erő fegyveres küzdelemben történő alkalmazása értelemszerűen a létező, a rendelkezésre álló funkcionális katonai képességeken alapuló, különböző műveleti szintekhez köthető tervszerű katonai műveletekben valósul meg. Ennek a társadalmi lét szempontjából nélkülözhetetlen képességnek, a katonai potenciálnak a hatékony alkalmazását garantáló, az elmélet és a gyakorlat egység biztosító platformja a *hadművészet*.

A hadművészet

A hadművészet a szárazföldön, a tengeren, a légtérben és a légi-kozmosz térben folyó fegyveres küzdelem előkészítésének, megvívásának és harci, harci kiszolgáló, valamint harci kiszolgáló támogatásának tudományos elmélete és gyakorlata.

A *hadművészet* elmélete és gyakorlata a harc, a hadművelet, és a hadászati műveletek előkészítésének, megvívásának elméletével és gyakorlatával foglalkozik.

A hadművészet alkotórészei – ebből adódóan és egyértelműen – a *hadászat*, a *hadműveleti művészet* és a *harcászat*, melyek szoros, elválaszthatatlan kapcsolatban állnak egymással, hatnak és visszahatnak egymásra. A vezető szerep azonban a hadászaté.

A HADMŰVÉSZET FELOSZTÁSA

1. ábra

A hadművészet részterületei

(Forrás: a szerző)

Szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy a hadművészet ágait, illetve a katonai műveleti szinteket az egyetemes hadtudomány elmélete azonos megnevezéssel jelöli. Ez sem véletlen és itt, e két meghatározó tudományelméleti és gyakorlati kategória viszonyában válik érthetővé a hadtudomány azon nagyszerű képessége, hogy a fegyveres küzdelem törvényeire figyelemmel a társadalom számára a gyakorlatban hatékonyan hasznosítható képességgé teszi az elméletet. Mindezt szem előtt tartva – a hadviselés tudományelméleti értelmezésekor – a hadművészet ágainak bemutatása során kitérünk az elméleti és a gyakorlati jellemzőkre egyaránt.

A *hadászat* a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire és törvényszerűségeire vonatkozó, tudományosan megalapozott ismereteknek rendszere, elmélete és gyakorlata. Tanulmányozza a múlt háborúk tapasztalatait, a katonapolitikai helyzetet, az ország és a régió geopolitikai, geostratégiai helyzetét, a fegyveres küzdelem új eszközeit és azok alkalmazásának lehetőségeit, a lehetséges háborús térségeket, és hadszíntereket, továbbá a valószínű vagy valószínűsíthető ellenség lehetőségeit és nézeteit. A hadászat által tanulmányozott kérdések ismeretanyagát a hadászat számára a hadtudomány elméletének és gyakorlatának más ágazatai szolgáltatják.

Ezen ismeretanyagok elemzése, értékelése, és szintetizálása után a hadászat a fő figyelmet a lehetséges fegyveres küzdelem körülményeinek és jellegének, a haderőnek hadászati alkalmazása alapjainak a válságreakáló- és a háborús katonai műveletek előkészítésének, és megvívásának, a fegyveres erők anyagi, technikai biztosítása alapjainak és hadászati vezetés kérdéseinek kutatására fordítja. A fenti elméleti kutatások mellett, a hadászat foglalkozik a legfelsőbb katonai vezetés gyakorlati vezetési módszereinek tökéletesítésével, fejlesztésével.

a) A hadászati műveleti szint

A hadászati szinten a fegyveres erők bevetése és műveleti alkalmazása, valamint ennek megtervezése történik egy átfogó politikai keretben, egyéb nem katonai

erőforrásokkal és kezdeményezésekkel összehangoltan, a nemzeti és/vagy szövetségi stratégia célkitűzései elérése érdekében.

A hadászati szintű elgondolás alappillére, az elérendő célokra vonatkozó legfelsőbb szintű politikai iránymutatás.

A hadműveleti művészet a különböző haderónemek seregstestjeinek közös vagy a seregstestek önálló hadműveleteink előkészítésével, és lefolytatásával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdésekkel foglalkozik. Vagyis a hadműveleti művészet kutatási területének centrális eleme a *seregstestek* alkalmazásának elmélete és gyakorlata.

A hadműveleti művészet összekötő kapocs a hadászat és a harcászat között. Éppen ezért alapjaiban a hadászat által meghatározott feladatokat teljesíti, azaz meghatározza a hadászati célú hadműveletek előkészítései és megvívási módjait, valamint iránymutatást ad a harcászat számára, hogy az egy-egy hadművelet sikere érdekében hogyan készítse elő és vívja meg a harcot.

A hadműveleti művészet az általános elmélet kutatási területén belül foglalkozik a hadműveletek jellegével, előkészítésével és általános elveivel, a seregstestek összetételével, lehetőségeivel, alkalmazásuk módszereivel és formáival. Továbbá a hadműveletek előkészítésének és levezetésének módszereivel, és formáival, az anyagi-technikai, illetve a hadműveletek minden oldalú biztosításának és vezetésének kérdéseivel.

b) A hadműveleti műveleti szint

A hadműveleti szinten a műveletekben érintett erők hosszabb időtartamú, egyidejű vagy egymás után következő hadműveleti (esetenként hadászati) célok megvalósítására irányuló tevékenységeinek megtervezése, megszervezése és végrehajtása történik egy, a műveletre kijelölt terület igénybevételével, illetve felhasználásával.

A harcászat a harcnak, mint a fegyveres küzdelem egy részének jellegét, lényegét tanulmányozza. Feltárja a harc megvívására bevont erők és eszközök sajátosságait, azok harci lehetőségeit, és a szemben álló fél fő harcászati elveit. A kutatás, az elemzés értékelés eredményeként elméleti és gyakorlati következtetéseket von le a különböző típusú harcok előkészítésére, azok vezetésére, illetve azok megvalósulásának minden oldalú biztosítására.

A harcászatnak két fő részterülete van: az *általános harcászat* és a *fegyvernemek harcászata*. Az általános harcászat, tartalmát tekintve a kategória minden fegyvernemre általánosan vonatkozó tételeit kutatja, elemzi és fejleszti, míg a fegyvernemek harcászata a fegyvernemek és szakcsapatok alegységeinek, egységeinek, és magasabb egységeinek harctevékenységi módjait elemzi, tanulmányozza, értékeli és kutatja.

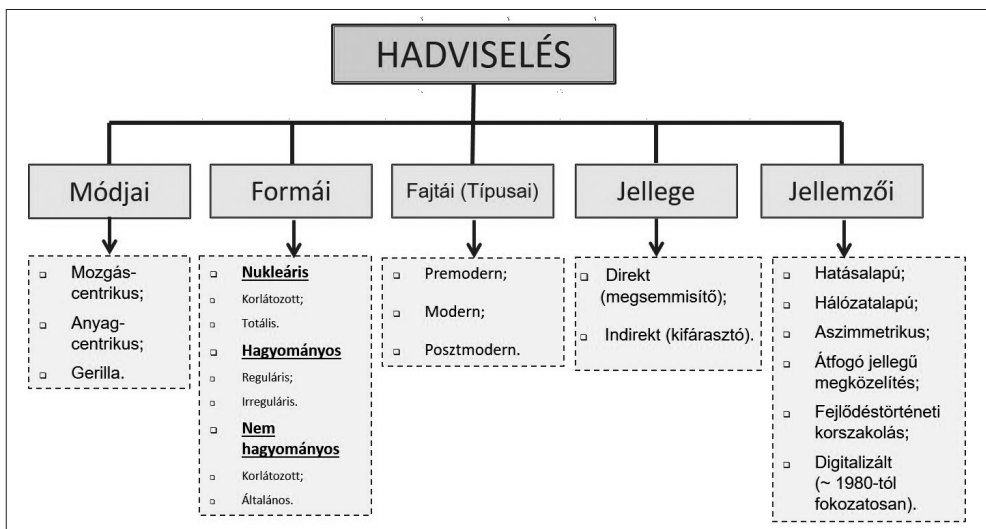
c) A harcászati szint

A harcászati szint a fegyveres tevékenységek végrehajtói szintje, amely a küszöbön álló harctevékenységeknek a végrehajtó katonai szervezetek szintjén történő megtervezéséből, megszervezéséből, illetve a folyamatban levő harctevékenység harci erőkkel, harci támogató erőkkel, harci kiszolgáló támogató erőkkel való közvetlen végrehajtásából áll, a hadműveleti célkitűzések teljesítése érdekében.

A hadviselés tudomány-rendszertani értelmezése

A hadviselés társadalmi hasznosultága minden történelmi korban és időszakban döntően a hadviselés elméletében és gyakorlatában érvényesül. A hadviselés elméletének és gyakorlatának ez az állapota a társadalmi közösségekben élő emberiség fejlődéstörténete során folyamatosan változott. Valójában a termelési mód milyenségét és minőségét is meghatározó tudományos és technikai fejlettség adott szintjén érvényesül. Ebből adódóan a hadviselés – mint társadalmi létjellemző, illetve létforma – megismerésének legcélszerűbb módja a hadviselés, mint tudományelméleti és gyakorlati kategória tudomány-rendszertani alapú értelmezése.

A hadviselés elméletének és gyakorlatának hadtudomány-rendszertani alapú értelmezését az alábbi ábra bemutatásával kívánjuk érthetővé tenni.

2. ábra

A hadviselés elmélete és gyakorlata

(Forrás: a szerző)

Az ábrára tekintve megállapíthatjuk, hogy a hadtudomány rendszertana a hadviselést vizsgálja és értelmezi annak megvalósulási módjai, formái, fajtái (típusai), jellege és jellemzői szerint

A hadviselés módjai

A *hadviselési mód* a háborús, illetve a háborús küszöb körüli válságreagáló katonai művelet katonai-technikai jellemzője, a hadművészet elméletének és gyakorlatának alapvető fejezete. A hadviselési mód valójában a fegyveres erők alkalmazási formáinak és módszereinek összessége. Annak milyensége és minősége döntően függ a megvalósulását befolyásoló különböző tényezőktől, melyek a következők:

- A létező történelmi korban fennálló geopolitikai és geostratégiai helyzet.
- Az adott időszakban létező és érvényesülő a társadalmi közösség/közösségek fenntartható fejlődését és biztonságát veszélyeztető kockázatok és kihívások. Egyértelműen azok, amelyek a komplexen érvényesülő veszélyforrások és kihívások közül elsősorban vagy kizárólagosan csak a katonai erő alkalmazásával hatástalaníthatók, kezelhetők vagy semlegesíthetők.
- A társadalmi közösség/közösségek által a kormányzati stratégia/stratégiák szintjén megfogalmazott társadalmi igények. Ebben az esetben arra a társadalom/társadalmak által létrehozott katonai képességekre kell gondolnunk, melyek a katonai potenciálba integráltan megjelenő olyan a biztonsági garanciarendszer részét képező képesség, amely biztosítja adott történelmi körülmények között és időben a társadalom/társadalmak szempontjából meghatározó fontosságú érdekek érvényesítését és értékek védelmét.
- Az adott társadalmi közösség/közösségek esetében létező termelési mód milyenségét és minőségét meghatározó termelőerők és termelési viszonyok fejlettségi színvonala.
- Az adott társadalmi közösség/közösségek által lakott földrajzi térség (ország/országok) nyersanyag és energiahordozók vonatkozásában fennálló ellátottsági szintje.
- A létező állam/államok keretei között a társadalom/társadalmak igénye alapján kialakított katonai képességek, valamint az érvényesülő hadikultúra/hadikultúrák.
- A társadalom/társadalmak politikai döntése nyomán a politikai küldetésben megfogalmazott hadászati cél/célok elérése érdekében kirobbanó fegyveres küzdelem során a hadművészet gyakorlataként, a katonai műveletekben megvalósuló funkcionális katonai képességek.

Figyelemmel az előzőekben leírtakra, megállapíthatjuk, hogy a hadviselés kezdeteitől napjainkig (természetesen a különböző kultúrkörökhöz tartozó társadalmi közösségek történelmi fejlődésének sajátos viszonyrendszerében) a hadviselés módját tekintve lehet:

- mozgáscentrikus hadviselés,
- anyagcentrikus hadviselés,
- gerillahadviselés.

A hadviselés e három mód szerinti megkülönböztetésekor hangsúlyozni kívánjuk, hogy a civilizációs kultúrkörök kulturális jellemzői meghatározó módon alapját képezik a hadviselési módok társadalmi közösségeken belüli kialakulásának és azok gyakorlatban történő megvalósulásának. Egy társadalmi közösség kultúrája és az ebből fakadó identitása minden szempontból meghatározó módon hat hadviselésének elméletére és gyakorlatára, valójában determinálja katonai kultúráját, és ezen keresztül a hadviselési módját.

A hadviselési módok rövid tartalmi ismertetése előtt – kapcsolódva az előzőekben rögzített gondolatainkhoz – célszerűnek tartjuk a kultúra és a katonai kultúra (hadikultúra) fogalmi értelmezését. A kultúra olyan történelmileg kialakult társadalmi létforma, mely az adott társadalmi közösség szempontjából a számára meghatározó fontosságú szellemi és anyagi értékek összességét jelenti. Meghatározott

felfogásoknak, törekvéseknek, megmozdulásoknak a sajátos kifejezője. A kultúra egy társadalmi közösség vagy közösségek esetében legmarkánsabban, a fenntartható fejlődést biztosító társadalmi célokban és az azok felé való haladás alapirányába jut, illetve juthat érvényre. Az adott kultúra értékei mélyen belevésődnek az adott kultúrkörhöz tartozó emberek tudatába, és ez valójában visszatükröződik a gyakorlati tevékenység minden mozzanatába.

A kultúra, mint társadalmi létjelenség tartalmának értelmezése után feltétlenül szükséges ugyanezen a filozófiai platformon definiálnunk a katonai kultúrát, vagy más néven *hadikultúrát* oly módon, hogy a hadtudomány egyetemessége okán, a nemzetközi szinten megnyilvánuló mértékadó értelmezés mellett bemutatjuk a jelenkori magyar álláspontot is.

A nemzetközi értelmezés szerint: *„... a katonai kultúra olyan elképzelések, hiedelmek, előítéletek és felismerések együttese, amelyek átalakítják és meghatározzák a kapcsolatot az alkotórészek között. Ennek eredményeképpen a katonai kultúra határozza meg a belső feltételeket. Így például a kritériumok kiválasztását és támogatását, a kiképzést, a nevelést, az erőforrások biztosítását és a katonai nyelvezet szókészletét; ezek lényegében úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy megkülönböztető jelleget adnak a katonai szervezetnek, és meghatározzák azoknak a hadműveleteknek a jellegét, amelyeket képesek végrehajtani, következésképpen a számításba vett háború formáját is. Ily módon egy hadsereg belső feltételei (azaz kultúrája) nagyobb befolyást gyakorolhat a szóba jövő háború formájára, mint a külső feltételek és körülmények – amelyek adott esetben negatív következményekkel is járhatnak.”⁵ A magyar álláspont alapján: *„... a hadikultúra a hadviselést érintő katonai, szellemi és anyagi értékek azon összessége, amelyek az ellenség összetartó erői felbomlásztásának, illetve a saját csapatok erői megőrzésének alapirányát jelölik meg... a hadikultúra felöleli... az alapvető hadeljáráások megvívására szolgáló fegyveres erők jellegéről, felépítéséről, az ország védelmi rendszeréről, az állami és katonai vezetés struktúrájáról alkotott felfogásokat. Tükrözi továbbá a katonai szolgálat jellegét, a hadkiegészítést, a tisztképzést, a mozgósítást, a hadsereg ellátásának tradícióit, az ellenséggel szemben tanúsított erkölcsi magatartás normáit, és a honvédelemhez, hadsereghez fűződő tudati és emocionális motívumokat.”⁶**

A katonai kultúra, a hadikultúra valójában a hadviselés, mint megvalósuló társadalmi jelenség, létforma, jellemző tartalmi jegyek szerinti megkülönböztetését jelenti. Ennek megfelelően a hadviselés, módok szerinti tudomány-rendszertani besorolása az alábbiakban közreadott tartalmakkal értelmezhető.

- *A mozgáscentrikus hadikultúrát műveleti filozófiája alapján az ellenség megsemmisítésére irányuló magas intenzitású támadó katonai műveletek végrehajtása jellemzi. Az összhaderőnemi műveletekben a hadászati célokat megvalósító fő haderőnem a szárazföldi haderőnem. A hadászati tevékenységet a főerő aktív, nagy erejű csapásai, a kezdeményezés megragadásának és megtartásának megvalósítása jellemzi. Az időelőny birtoklása meghatározó*

5 Applegate, R. A. D. – Moore, J. R.: Warfare – an Option of Difficulties. A Examination of Forms of War and the Impact of Military Culture. The RUSI Journal, 1990. 3. szám, 13–20. p.

6 Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégiája. II. rész. (Tanulmány) Budapest, Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások, 1995. 18. oldal.

fontosságú, mint ahogy a parancsnokok kreativitásnak is rendkívül nagy jelentősége van. A katonai műveletek földrajzi kiterjedése nagymértékű, a hadszíntér akár kontinentális méretű is lehet. A mozgáscentrikus hadikultúra alapvetően a kontinentális elhelyezkedésű és érdekeltségű országok, államok hadikultúrája.

- Az *anyagcentrikus hadikultúra* műveleti filozófiájának alapja az ellenség katonai potenciáljának védelmi hadműveletek végrehajtásával történő felőrlése. A hadászati célok megvalósítása az ellenség kifárasztásán keresztül érvényesül, melynek megvalósításában elsősorban a légierő és a haditengerészet katonai képességei dominálnak. A sikereket a pusztító eszközök maximális bevetésével érik el és a haderőnemi csapatok ezt követően hajtják végre manővereiket. A támadó tevékenységet csak nagy erőfölény birtokában, a nagyobb kockázatvállalás elkerülése mellett valósítják meg. Az anyagcentrikus hadviselés meghatározó jellemzője a nagymennyiségű haditechnikai anyag felhalmozásának képessége. Az anyagcentrikus hadikultúra alapvetően a brit és amerikai katonai stratégiai gondolkodás eredményeként alakult ki és alapvetően a tengerek feletti hatalom birtoklását magukénak valló államok hadikultúrája.
- A *gerillahadviselés hadikultúrája*. A gerillaháború, az irreguláris csapatoknak idegen hatalom elleni, vagy a hivatalban levő kormány (politikai hatalmat gyakorló erő) által előidézett vélt vagy valós sérelem megszüntetésére irányuló, illetve a megszálló hadsereg elleni fegyveres küzdelme, romboló tevékenysége. A hadászati célok, az ellenség csapatainak kimerítésével, az ellenség polgári és katonai vezetési objektumai elleni harccal, ám a szabályos ütközetek elkerülésével, az ellenség főerői előli kitéréssel valósulnak meg. A műveletek alapját az irreguláris erők működését biztosító, számukra biztonságos területeken elhelyezkedő bázisok teszi lehetővé. Mindehhez jelentős mértékben hozzájárul a népi támogatottság, valamint a politikai összetartó erőt biztosító ideológia, illetve a hadászati műveleti tevékenységek tervezését, szervezését és vezetését végrehajtó karizmatikus politikai és/vagy katonai vezér személye.

A hadviselés fajtái (típusai)

Az egyetemes hadtudomány rendszertani alapon a hadviselés három fajtáját különbözteti meg. Ennek megfelelően az alábbiakban tekintjük át a *premodern*, a *modern* és a *posztmodern* hadviselési típusok legfontosabb tartalmi jellemzőit.

A premodern hadviselés

- Kockáztatja a társadalmi közösség, a nemzet fennmaradását és a nemzeti biztonságot is.
- A konkrét és határozott politikai célok, egyben a hadászati célok is.
- Klasszikus forma:
 - Határozott kezdet és befejezés.
 - Döntően reguláris erők harca.
 - A haditechnika döntő jelentőségű.

- A felek katonai stratégiát követnek, melynek hatása van a háború kimenetelére (döntő csata).
- A frontvonal és a hátország elkülöníthető.

A modern hadviselés

- Végső soron akár kockáztatja a társadalmi közösség, a nemzet fennmaradását és a nemzeti biztonságot is.
- A katonai erővel megvalósítandó konkrét politikai célok társadalmi (politikai) küldetés formájában kerülnek meghatározásra, azonban azok katonai képességeken alapuló végrehajtása megköveteli hadászati célokká történő átalakításukat.
- Klasszikus forma:
 - Határozott kezdet és befejezés.
 - Reguláris és irreguláris erők harca.
 - A haditechnika döntő jelentőségű.
 - A 20. század harmadik harmadától high-tech fegyverek és hagyományos erők.
 - A felek katonai stratégiát követnek, de a háború kimenetelére a hadjárat/hadjáratok sikere, vagy sikertelensége bír döntő hatással.
 - Minden egyben, *a vér és vas* háborúi.
 - A frontvonal és a hátország nem különíthető el.

A posztmodern hadviselés

- Nem kockáztatja a társadalmi közösség, a nemzet fennmaradását és a nemzeti biztonságot.
- Korlátozott politikai célok megvalósítása minden lehetséges eszköz felhasználásával a reguláris hadsereg és a katonai stratégia bázisán. A posztmodern hadviselés elhúzódó konfliktus során, az ellenség kifárasztásán keresztül annak összeomlása kieroszakolására irányul. A célok társadalmi (politikai) küldetés formájában kerülnek meghatározásra, azonban azok katonai képességeken alapuló végrehajtása megköveteli hadászati célokká történő átalakításukat.
- A klasszikustól eltérő forma:
 - Front fogalma „nem létezik”.
 - A polgári célpontok dominálnak.
 - Széles eszköztár.
 - Destabilizáció (ti. a társadalmi, gazdasági, politikai szervezet destabilizációja).
 - Nincs egyértelmű kezdeti és végállapot (nem mindig a felkelők győznek).
 - A 21. század nem hagyományos hadviselésének tipikus példái a „színes forradalmak” és az „új típusú hadviselés”: a „hibrid háború”.

A hadviselés formái

A hadviselés forma szerinti rendszertani besorolásakor a hadviselés fejlődéstörténetét vesszük alapul. Megállapíthatjuk, hogy a hagyományos hadviselés valójában már az emberiség társadalmasodása kezdetének időszakában i. e. 8000 és 6000 között

megjelent, mint társadalmi létjelenség. Társadalmi létformává azonban valójában csak a társadalmi fejlődés során megvalósuló munkamegosztás eredményeként, az ókorban i. e. 1500 és 1000 közötti időszakában, a hadseregek kialakulásával vette kezdetét és azóta történelmi fejlődésünk velejárója.

A *hagyományos hadviselés*: a premodern, a modern és a posztmodern háborúk korszakában, a társadalmi közösségek adott történelmi időszakára jellemző tudományos technikai színvonalnak megfelelő társadalmi fejlettség szintjén (a korban érvényesülő hadviselési mód/módok szerint) megvalósuló, reguláris és irreguláris erőikkel megvívott fegyveres küzdelmek, háborús illetve háborús küszöb körüli válságreagáló katonai műveletek.

1945-ben, a II. világháború lefolyásának időszakában a csendes-óceáni hadszíntéren bekövetkezett az emberiség fejlődéstörténetében egy új típusú, nagypusztító képességgel rendelkező, korábban nem létező fegyver: a nukleáris fegyver alkalmazása. 1945 augusztusában a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombák a hagyományos hadviselés formája mellett egy új hadviselési forma korszakának nyitányai voltak. Ez a korszak a nukleáris hadviselés korszaka, melynek jellemző hatásai napjainkban is dominánsak érvényesülnek.

A *nukleáris hadviselés* – figyelemmel a létező és hatályos és katonai stratégiákra/doktrínákra – megvalósulhat korlátozott keretek között, ugyanakkor lehet totális mindenre kiterjedő, átfogó jellegű is.

A korlátozott nukleáris hadviselés olyan hadászati-hadműveleti formában megvalósuló háborús katonai művelet, melynek folyamán a hadviselő felek az atomfegyverek alkalmazását bizonyos korlátozó (térséget, hatóerőt vagy a csapások objektumait érintő) rendszabályok érvényesítéséhez kötik. A korlátozott nukleáris hadviselés megvalósulása során a hadászati műveleti elgondolások szerint a hagyományos fegyverek mellett csak hadműveleti-harcászati vagy csak harcászati szintű atomfegyverek bevetetésére kerül/kerülne sor.

A totális nukleáris hadviselés olyan hadászati hadműveleti formában megvalósuló háborús katonai művelet, amelynek folyamán a hadviselő felek minden szinten az atomfegyverek totális alkalmazásával akarják a fegyveres küzdelem hadászati célját elérni. Megvalósulása esetén glóbusz és az emberi kultúra pusztulásának veszélyével fenyeget.

A II. világháborút követő helyi háborúk időszaka tovább gazdagította a hadviselési formákat, és már 1955-re létrehozta, a hagyományos és nukleáris hadviselési formák mellett, a nem hagyományos hadviselés formáját is.

A kétpólusú világrend hadászati nukleáris csapásmérő képességének katonai erőegyensúlyán alapuló geopolitikai, illetve geostratégiai helyzetben a potenciális nagyháború kirobbantása – a mindenki számára nyilvánvaló következmények okán – a kubai válságot követően valójában már nem volt célja a nagyhatalmaknak. Ugyanakkor ez nem jelentette azt, hogy a hidegháború időszakában – a viszonylagos katonai erőegyensúly présében – az akkori világ mentesült azoktól a regionális konfliktusoktól, melyek végül is rendre fegyveres összetűzésekhez, regionális háborúkhoz vezettek. Ezek a háborúk szerte a világban ugyan alapvetően konvencionális formációk szerint kerültek végrehajtásra, azonban tartalmuk alapján már a posztmodern hadviselés típusához tartoztak.

A háború, mint társadalmi létforma belső tartalma már az 1970-es években kezdett átformálódni. Gyakorlatilag kiterjed a társadalmi lét minden szférájára, ugyanakkor pedig elhúzódó jellegűvé válik. A hadviselés e fejlődési szakaszát – Ágh Attila rendszerszemlélete alapján – megalapozottan nevezhetjük a modern kisháborúk időszakának. Ez gyakorlatilag a 20. század utolsó harmadában és tulajdonképpen a 21. század első évtizedében is a posztmodern hadviselés gyakorlati megvalósulása, ami *új konvencionális háborúként, nem konvencionális háborúként, destabilizációs háborúként és anómiás konfliktusként* tükröződött vissza a társadalmi közösségek létviszonyaiban.

Az ezredfordulót követő években a nemzetközi helyzet olyan irányba formálódott, ami bizonyos országok, illetve hatalmi centrumok elleni konvencionális hadviselés politikai és fizikai költségeit elviselhetetlen teherré tette az amerikai döntéshozók számára, ezáltal kevésbé vonzó megoldási móddá téve az ezzel együtt járó katonai műveletek végrehajtását is. Ilyen körülmények közt az indirekt hadviselés a stratégiai tervezésben felértékelődik, ugyanakkor a gyakorlati alkalmazása különféle formákat ölthet.

A hadviselést egészen a tegnapiig a bombázók, a harckocsik és a különleges erők hadszíntereken végrehajtott műveletei jelentették. Ha azonban az Amerikai Egyesült Államok által Szíriában és Ukrajnában alkalmazott minta előjelnek tekinthető, az indirekt hadviselést a jövőben a „tüntetőik és felkelők” megjelenése fogja kísélni. Az ötödik hadoszlopot egyre kevésbé alkotják majd titkos ügynökök és a szabotőrök. Helyettük a nyilvánosság számára civilként megjelenő nem állami cselekvők válnak meghatározó szervező erővé. A közösségi média és a kapcsolt technológiák helyettesítik a precíziós tölteteket, az agresszor sebészeti pontosságú beavatkozásainak műveleti központi elemeivé mindinkább a Facebook-oldalak és chat-szobák válnak.

A valódi támadók – ahelyett, hogy közvetlen módon konfrontálódnának egy nagyhatalom háttérrel – előtérbe helyezik a proxy-háborúk végrehajtását, melyeket a rivális nagyhatalom közvetlen közelségében vívnak, hogy destabilizálják annak periferiáját. Így – természetesen a sikeres megvalósítás esetén – a hagyományos értelemben vett megszállás helyét átveszik a puccsok és indirekt rendszerváltások, melyek a hadviselésnek egy újabb, a korábbihoz viszonyítottan határozottan költségkímélőbb és politikai szempontokat értékelve kevésbé támadható formái.

Az „új hadviselés” elméletének lényege, hogy létrejöjjön és gyakorlattá váljon az alkalmazó hatalom, állam részéről egy olyan elmélet, mely lehetőség szerint elkerülhetővé teszi a hagyományos és különösen a direkt hadviselés végrehajtásának szükségességét, a kormányzati stratégiában megfogalmazott célok elérése érdekében. Ennek az elméletnek a gyakorlata a *hibrid háború*.

Az „új hadviselés” tekintetében talán az egyik legfontosabb, ugyanakkor a hibrid háborúk szempontjából legrelevánsabb új elem a megvalósítás folyamatában a káoszelmélet. Természeténél fogva a káoszelmélet törekszik a látszólag kiszámíthatatlan kiaknázására, ezáltal oly mértékben indirektté téve a konfrontációt, hogy az agresszor képessé váljon a megtámadott esetében annak a nemzeti identitástudaton alapuló, a társadalmi közösség komplex védelmét biztosító képességei semlegesítésére. Konstruktív, kreatív és irányított káoszról beszélhetünk akkor, amikor ezeket az erőket hadászati célok teljesítésére használják fel. A színes forradalmak és a nem

hagyományos hadviselés teljességgel beleillik ebbe az alapelvbe, általuk a mában hatékonyabbá válnak a rezsimváltás régebbi és hagyományos formái.

Az Amerikai Egyesült Államok úttörő módon kidolgozta⁷ a multipoláris világ-rendben folytatott hadviselés új formáját, a háttérből irányítottág módszerét. Ez lehetővé teszi számára, hogy térségi szövetséges országokat használjon fel a destabilizáló művelet kivitelezésére, amennyiben a célkitűzés túl költséges, vagy politikailag érzékeny az Egyesült Államok számára ahhoz, hogy közvetlenül és egyoldalúan konfrontálódjon. Valójában, ez egy proxy-országok közreműködésével vívott háború, amelyben az Amerikai Egyesült Államok távolról irányítja a szövetséges országok hozzájárulásait a rezsimváltó törekvéshez. Ez az új hadviselési forma mindössze néhány éves, fejlődése még folyamatban van, de például Törökország és Jordánia részvétele a szíriai válságban egy szemléletes példát ad jövőbeli irányáról, hatásmechanizmusáról

Az „új típusú hadviselés” tehát, a hadviselés 21. század második évtizedétől megvalósuló nem hagyományos formája. A „hibrid háború”, mint ennek az új hadviselésnek a gyakorlata, akár a hadviselés posztmodern fajtájának sajátos jellemzőkkel bíró önálló szakasza is lehet, de az is lehet, hogy önálló kategóriája. Minderre a releváns válaszokat azonban, a jelenben és a jövőben megvalósuló hadtudományi kutatások igazolt eredményei adják majd meg.

A hadviselés jellege

Clausewitz⁸ hadelméleti munkássága és annak hatása nyomán az egyetemes hadtudomány a hadviselés kettős jelleg szerinti megvalósulásában értelmezi a háborús erőszakot. Ennek megfelelően, célját tekintve *megsemmisítő* (direkt), illetve *kifárasztó* (indirekt) hadviselésről értekeznek.

A megsemmisítő (direkt) hadviselés az ellenség leverését, politikailag is a megsemmisítését, illetve védekezésre képtelenné tételét célozza a győztesnek tetsző béke kikényszerítése okán. A kifárasztó (indirekt) hadviselés során csupán bizonyos területek meghódítása, az ellenfél katonai és hadipotenciáljának olyan mérvű rombolása a cél, mely állapot a békekötésnél ütőkártyaként játszató ki.

A hadviselés jellemzői

Az *aszimmetrikusság*, a *hatásalapúság* és a *hálózatközpontúság* a fegyveres küzdelmet megvívó hadseregek kialakulása és tervszerű műveleti alkalmazása óta a hadviselés meghatározó jellemzői. A fegyveres küzdelem fejlődésével e jellemzők tartalma történelmi koronként változott. Az említett változás ma is létező folyamat, mely gyakorlatilag

7 TC 18-01 (Special Forces Unconventional Warfare) dokumentum.

8 Clausewitz a háború fogalmi értelmezésével, kettős jellegének rögzítésével, a politika és a háborús erőszak viszonyának feltárásával, a valós és az abszolút háború terminológiájának megfogalmazásával, továbbá a háborús erőszak társadalmi létformaként történő értelmezésével az egyetemes hadelmélet tekintetében egy olyan rendszerezést végzett el, mely ugyan bírálható, de azt el kell ismerni, hogy e témakörben újabb, vagy jobb értelmezés azóta sem született.

viszahat a jellemzőkre, és ezen keresztül a hadviselésre. Ez a helyzet, ez a változás eredményezi gyakorlatilag magának a hadviselésnek a fejlődését, és ezen keresztül alakulnak ki – a már említett jellemzők és egyéb más tényezők együttes hatásának eredményeként – azok a hadviselési módok, amelyekkel a történelmi múltban, a jelenben, és nyilvánvalóan a jövőben is a fegyveres küzdelem lefolyása és megvalósulása körülrajzolható.

A leírtak alapján szükségszerű kimondani, hogy a hadviselés – úgyis, mint tudományelméleti és gyakorlati kategória, és úgyis, mint a fegyveres küzdelem különböző történelmi időszakokban megvalósuló formációja – egységes fogalmi és műveleti kategória. Ebből adódóan értelemszerűen helytelen megfogalmazás és helytelen tartalmi értelmezés, ha aszimmetrikus hadviselésről, hatásalapú hadviselésről, hálózatközpontú hadviselésről (és még sorolhatnánk a rossz példákat) beszélünk.

Hadviselés – mint tudományelméleti- és gyakorlati kategória – tehát csak egy van, amelynek a különböző történelmi időszakokban más és más megvalósulási módjaival találkozhattunk, de – gyakorlatilag az ókor hadviselésétől napjainkig – az aszimmetrikusság, a hatásalapúság, a hálózatközpontúság és az átfogó jelleg állandó, örökös kísérője és jellemzője volt a hadviselésnek.

a) Az aszimmetrikusság

Amikor a hadviselés aszimmetrikusságáról gondolkodunk, egyfelől célszerű e meghatározó jelentőségű jellemzőt a legegyszerűbb példák segítségével értelmezni és általános, illetve szakmai gondolkodásunkban elhelyezni. Az aszimmetrikusság hadviselésben megnyilvánuló legegyszerűbb és legkézenfekvőbb formái már az ókori hadviselés korát jellemző katonai műveletekben egyértelműen megjelentek. Elég csak arra gondolnunk, hogy a szálfegyverek korában az azokat alkalmazó katonák fizikuma, felépítése eltérő volt. A Mediterráneum területén élő népcsoportok arányos, ám nem túl magas és viszonylag vékony testalkatú katonáival szemben az északi germán törzsek robusztus, viszonylag magas harcosai többségükben nyilvánvaló fizikai erőfölénnyel vehették fel a küzdelmet. Ez már önmagában aszimmetria. Nyilvánvaló, hogy a római légió itáliai származású katonája ezt a fizikai erőkülönbséget a fegyvereinek hatékonyabb alkalmazásával, tehát jobb kiképzéssel kompenzálta.

A középkor hadviselésében a páncélok minősége, védőképessége, az alkalmazott szálfegyverek hosszúsága közötti különbség, és az alkalmazott harcmódok csatatéren történő gyakorlati megvalósítási képessége mutatott fel aszimmetrikusságot a küzdő felek között, és eredményezte egyik vagy másik fél csatavesztését. Az angol íjászok alkalmazása, a tömör harcrendben támadó ellenség ellen egyértelműen a műveleti képességekben meglévő aszimmetriát mutatja.

A francia polgári forradalom haderő-szervezési és alkalmazási elvei alapján létrehozott és működtetett nagy létszámú nemzeti hadseregei harcértékükben, kiképzettségükben messze elmaradtak az európai abszolutisztikus hatalmak jól kiképzett, jól felszerelt hadseregei mögött. Ez is egyértelműen aszimmetrikusság. A francia erők – tömeghadsereg-jellegük és az ebből adódó harcászati eljárásuk okán – mégis kompenzálták, a velük szemben támadó műveleti tevékenységet folytató erők képességeit, és gyakorlatilag jelenlétükkel és műveleti tevékenységükkel, helyesebben annak hatásaival forradalmi változást idéztek elő a hadügy történetében.

Az aszimmetrikusság jó példái a huzagolt csövű, hátultöltős lőfegyverek megjelenése és hadrendbe állítása utáni olyan háborúk, amelyekben a szemben álló felek fegyverzetük tekintetében eltérő fejlettségi színvonalon álltak. Az aszimmetrikusság jellemző példája és egyben a műveletekre gyakorolt hatásának iskolapéldája az első világháború harmadik harmadában az egyébként megmerevedett arcvonalak állás-háborúiban bekövetkező változás, amelyet a harcok, illetve a repülőgép hadrendben történő megjelenése okozott. A sort folytathatnánk, és azt gondolom, ebben az érvelésben már szinte felesleges is felemlíteni az atomfegyver kikísérletezése és első alkalmazása után bekövetkezett olyan jellegű változásokat, amely a hadviselés aszimmetrikusságának tartalmi változások melletti állandóságát igazolja.

A hadviselés aszimmetrikusságának igazán érdekes és elemzésre érdemes iskolapéldája, az eltérő hadikultúrák alapján szervezett és funkcionáltatott haderők, fegyveres erők közötti fegyveres közdelem. Másfelől viszont az aszimmetrikusságot hadtudomány-elméleti síkon, kétféle módon is célszerű értelmeznünk még akkor is, ha egyébként ezt a vizsgálati módszert általában a politikai döntéshozók nem feltétlenül preferálják.

Ennek megfelelően az aszimmetrikusságot – mint a hadügy milyenségének minőségi mutatóját – társadalmi létjellemzőként kétféle módon, a saját társadalmi közösségünkön belül (belső kör) és a minket körülvevő összes többi társadalmi közösségekhez fűződő kapcsolatrendszerben (külső kör) célszerű vizsgálunk. A belső kör vizsgálata, a védelmi rendszert alkotó összetevők egymásra gyakorolt hatásmechanizmusában érvényesülő folyamatok milyenségére és minőségére irányul, a társadalmi lét fenntartható fejlődését garantáló képességek tükrében. Míg a külső kör vizsgálata során, a saját hadügyünk milyenségi mutatóit vetjük össze más országok, nemzetek hadügyét jellemző mutatókkal, a saját biztonsági garanciarendszerünk értékelhetősége okán.

b) A hatásalapú katonai művelet

A NATO Katonai Bizottsága 2006-ban az általa kiadott MCM-0052-2006 dokumentumban, a hatásalapú katonai művelet fogalmát a következőképpen határozta meg: *„...a szövetség tagállamai és a katonai műveletben érintett nem NATO-országok részére rendelkezésre álló különböző eszközök koherens és átfogó alkalmazása olyan hatások kiváltása érdekében, amelyek nélkülözhetetlenek a tervezett feladatok és legfőképpen a NATO végső céljának eléréséhez.”*

Ugyanakkor (az előbbi fogalmat felhasználva), Keszthelyi Gyula⁹ 2006 novemberében egy – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen tartott – tudományos konferencián, a hatásalapú műveleteket a következőképpen definiálta: *„A hatásalapú művelet tulajdonképpen egy olyan folyamat, mely során a tervezett stratégiai végcél vagy hatás elérése érdekében harcászati, hadműveleti és stratégiai szinteken egyaránt kiaknázásra kerül a katonai és nem katonai képességek teljes tartománya.”*

9 Keszthelyi Gyula: A hatásalapú műveletek logisztikai műveletekkel szemben támasztott újszerű kihívásai (PhD értekezés) Budapest, ZMNE Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2008.

Míg a Keszthelyi Gyula által megfogalmazottak helyes tartalommal utalnak a hatásalapú katonai tevékenység fogalmára, addig az MCM-0052-2006 dokumentumban rögzítettekből következtethetünk annak tartalmára is.

Az itt megfogalmazottak értelmében, a NATO-tagállamok – mint katonai szövetség – egésze kell, hogy rendelkezzen a különböző képességekkel a katonai tevékenység koalíciószintű végrehajtásához.

A szövetség gyakorlatilag 2006-tól megkísérli összehangolni a tagállamok képessejfejlesztéseit, azonban az egyes államok eltérő gazdasági teherbíró képessége, nemzeti ipari érdekei, továbbá a rendelkezésre álló erőforrások különböző nagysága, és nem utolsósorban a meglévő haderők szervezeti méretei, összetétele, az eltérő fegyverzete (katonai-technológiai fejlettsége) mind a mai napig nehezíti, és bonyolulttá teszi a hatásalapú műveletek végrehajtására irányuló hatékony képességek kialakítását.

Ki kell jelentenünk azonban, hogy a hadviselés végcélja minden időben és minden helyzetben a szükséges hatások elérése volt. A hadviselésnek tehát ez a jellemzője is a kezdetektől jelen van a hadviselés fejlődéstörténetében. A hatásalapúság, mint hadviselési jellemző, tartalmi jegyei igazolhatóan történelmi koronként eltérőek. Az azonban alig vitatható, hogy az Ókori Birodalmak által fenntartott és működtetett hadseregek rekrutációja, felszereléssel történő ellátása messze meghaladta az adott történelmi kor hadvezetésének hatáskörét, így kijelenthetjük, hogy mindez gyakorlatilag az uralkodó, illetve az uralkodó mellett elhelyezkedő uralkodói réteg vagy osztály közvetlen ráhatása eredményeként, az akkor létező állam szinte valamennyi elérhető erőforrásának mobilizálásával és felhasználásával történt.

A hadseregek alkalmazása, a hadászati célok meghatározása sem öncélúan, a hadvezetés érdekei szerint került/kerül kijelölésre. Azok minden esetben, a hadsereget alkalmazó államok hadügyében visszatükrözöttetett igények kielégítését szolgálták/szolgálják.

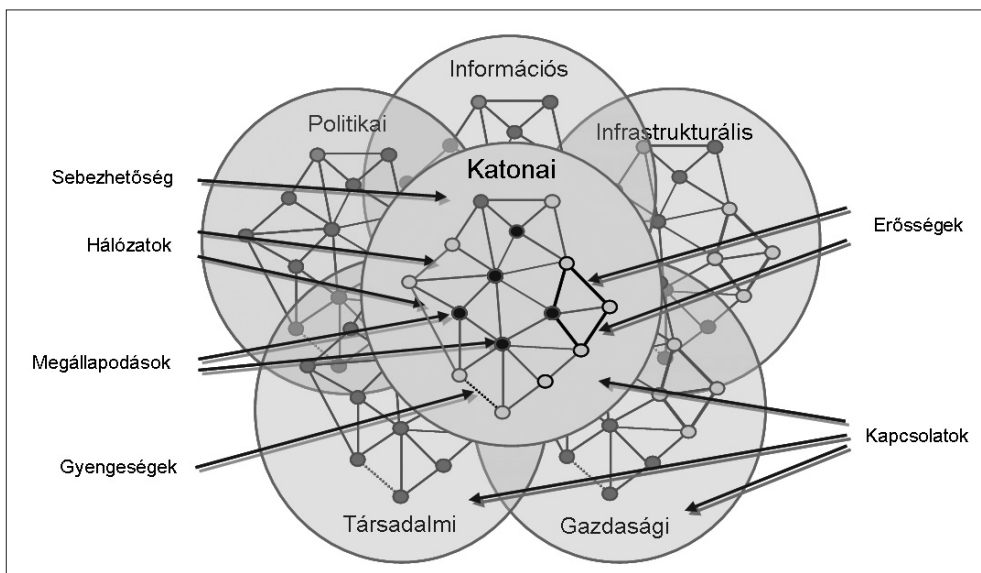
A hatásalapúság, mint a hadviselés egyik meghatározó jellemzője más szempontból is vizsgálható. A hadseregek műveleti alkalmazása során a hadászati célok tükrében pontosuló feladatok végrehajtásának mikéntje visszahatott a hadviselési módra és alapvetően az ellenség tekintetében, a direkt vagy az indirekt megközelítés elvét alkalmazva, annak megsemmisítését vagy semlegesítését valósították meg.

Az ilyen tartalommal végrehajtott műveleti tevékenységek tartalmuk tekintetében a hatásalapúság más-más jellemző jegyein keresztül értékelhetők. A téma tehát meglehetősen összetett, és valójában egy önálló, átfogó tudományos elemzés és értékelés tárgyát képezheti.

Mindenesetre nem hibázunk, ha kijelentjük, hogy a hadviselés különböző korszakaiban megvalósuló katonai műveletek mindegyike hatásalapú volt és a direkt vagy az indirekt jelleggel érvényesülve minden korban – a társadalomtörténeti fejlődésének adott fokán – jellemzője volt a hadviselésnek.

Figyelemmel az előzőekben leírtakra, azok összegzéseként megállapítható, hogy a nemzeti, illetve a többnemzeti, összhaderőnemi katonai műveletek hatásalapú megközelítése azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló katonai és más erőket, eszközöket átfogó, egymást kiegészítő módon alkalmazzuk a kitűzött célok (súlypontok, végállapot) megvalósítása érdekében.

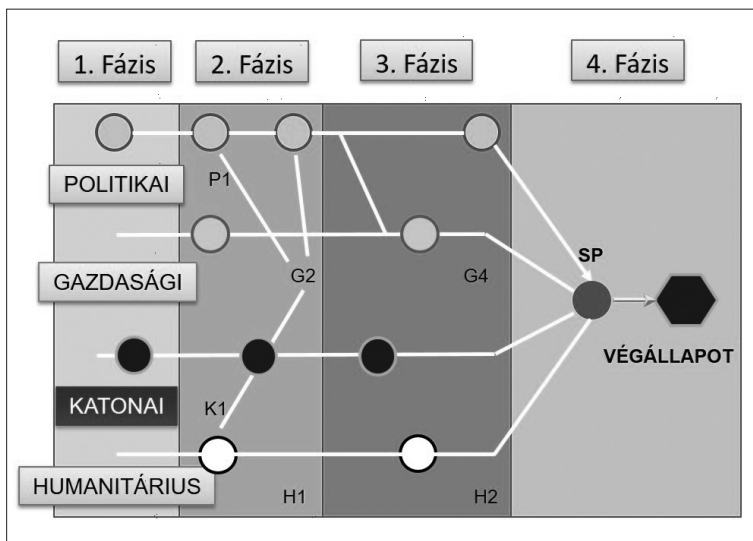
HATÁSALAPÚ KATONAI MŰVELETEK

3. ábra

A hatásalapú katonai műveletek kapcsolatrendszere

KATONAI MŰVELETEK TARTALMA (HATÁSALAP)

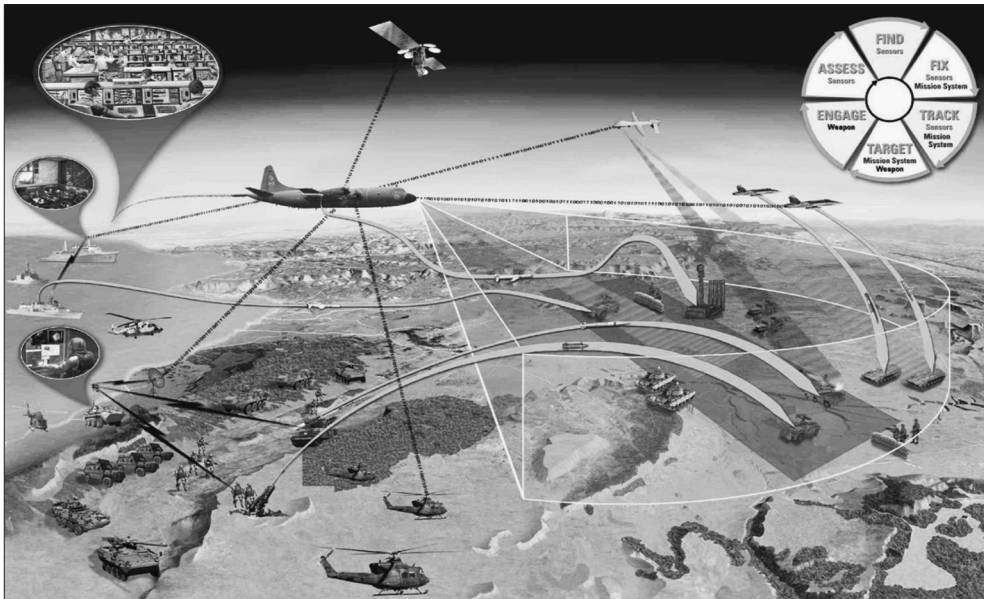

4. ábra

A katonai műveletek alapvető fázisai

(Forrás: prof. dr. Szternák György)

HATÁSALAPÚ KATONAI MŰVELETEK

5. ábra

A hatásalapú katonai műveletekben résztvevő erők

(Forrás: prof. dr. Szternák György)

c) A hálózatközpontú katonai művelet

A hálózatközpontú hadviselés elmélete – szinte érthetetlen módon – csak az 1990-es évek végén jelent meg amerikai szerzők műveiben. Az információs társadalom robbanásszerű fejlődése következtében a nyugat-európai katonai teoretikusok jelentős része ettől kezdve a jövő hadviselését hálózatközpontúnak képzei el.

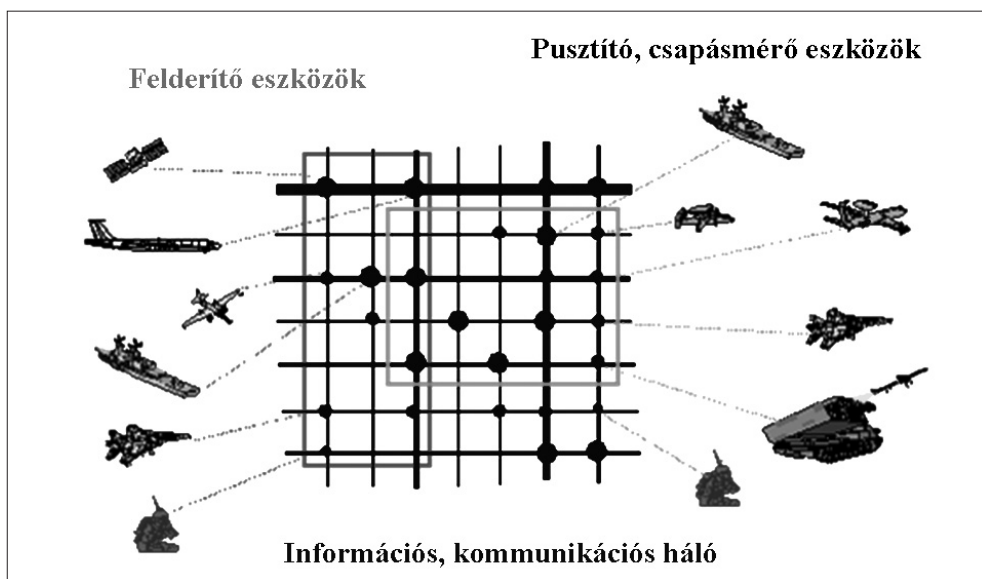
Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a hálózatközpontúság ugyancsak hosszú idő óta meghatározó jellemzője a hadviselésnek és – hasonlóképpen az aszimmetrikussághoz, illetve a hatásalapúsághoz – tartalmában történelmi korszakoként eltérő jellemzőket mutat.

Az kétségtelen, hogy korunk hálózatközpontú katonai műveletei, a felderítés, a döntéshozatal és a pusztító eszközök alkalmazása rendszerjellemezői össze sem hasonlíthatók, az akár tizenöt-húsz évvel ezelőtti hálózatközpontú katonai művelet gyakorlati megvalósulásának jellemzőivel.

A számítógép-alapú technikai adatátvitel valóban forradalmian új korszakot nyitott e hadviselési jellemző létezésének katonai műveletek vonatkozásában kifejtett hatásával, azonban hibát követünk el, ha azt gondoljuk, vagy állítjuk, hogy például 18. vagy a 19. század katonai műveletei – természetesen a társadalom adott fejlettségi szintjén – nem voltak hálózatközpontúak.

Nehezen cáfolható, hogy a borogyinói csatatéren, a döntéshozatali helyzetben levő legfelsőbb szintű vezetők a döntéseiket, ne a felderítést végrehajtó különböző

AZ ESZKÖZRENDSZEREK HÁLÓZATA

6 ábra

A hálózatközpontú eszközök, rendszerek fő összetevői

(Forrás: prof. dr. Szternák György)

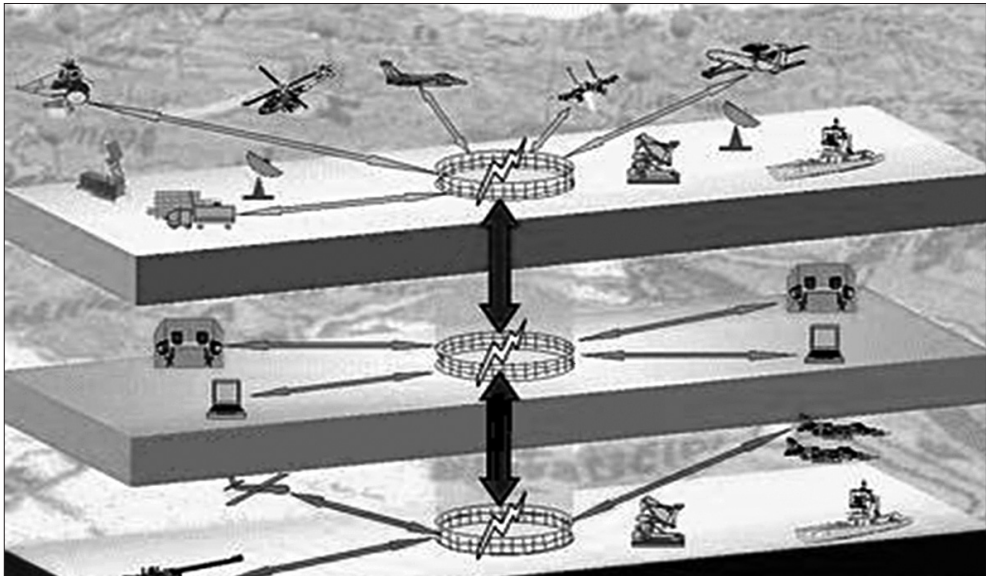
csapatcsoportosítások parancsnokainak jelentései alapján hozták volna meg. Az adatátvitel természetesen nem egy számítógépes alapú digitális technikai rendszer, technológia folyamataként valósult meg, hanem a kor viszonyainak megfelelően, a küldöncök, a futárok, és a szárnysegédek hálózatán keresztül jutott el a döntéshozóig. Ugyanakkor a döntéshozó elgondolása a műveletek megvalósítására, hasonlóképpen jutott el az ütközetben résztvevő hadseregeket alkotó fegyvernemek (ti. a gyalogság, a lovasság, a tüzérség) parancsnokaihoz.

Az egyre hatékonyabb informatikai eszközök és alkalmazások megjelenésével és elterjedésével a hadviselés szerkezete, kultúrája, valamint módja is átalakuláson megy keresztül. Ezeket a változásokat az informatikai technológiáknak aktívan kell támogatniuk, miután az információs fölény kialakítása meghatározóvá válik a hadviselés eredményességét illetően.

A hálózatközpontú katonai művelet lényege, hogy a politikai-katonai döntéshozatali rendszer, valamint a hadszíntéri végrehajtó rendszer teljes egésze egy közös, valós idejű információs rendszerbe van szervezve oly módon, hogy egy rendszert alkot a felderítés, a döntés és a fegyverzet a katonai műveletek végrehajtása teljes időtartamában.

Miután a rendszer kiépítették, az a döntés-előkészítési és végrehajtási területen egyaránt biztosítja, hogy a döntést végrehajtó szervezetet, valamint az alkalmazásra kerülő fegyverrendszert, a katonai vezetési hierarchia megfelelő szintjén a kellő időben válasszák ki, és a végrehajtás kellő időben és pontosan valósuljon meg.

AZ ESZKÖZÖK, RENDSZEREK ALKALMAZÁSA

7. ábra

A hálózatközpontú katonai műveletek kapcsolatrendszere

(Forrás: prof. dr. Szternák György)

A hálózatközpontú katonai műveletek ma ismert jellemzőinek kialakulását jelentősen elősegítette korunk biztonsági környezetváltozása. Minden egyes biztonsági kihívás, illetve különböző intenzitású fegyveres konfliktus más-más létező, a hálózatközpontú katonai műveletet jellemző képesség alkalmazását igényli, más-más erővel.

A hatásalapú hálózatközpontú katonai művelet nemcsak technológia kérdése. Sokkal inkább együttműködési képesség, illetve filozófiai beállítottság.

A jövőben, a hatásalapú és hálózatközpontú műveletben a siker legalább négy tényezőtől függhet. Nevezetesen:

- a technikai beruházások nagyságától, minőségétől;
- a katonai műveletek megvívása változásának megértésétől;
- a kezdeményező-képesség meglététől;
- a kiválóan felkészült és kiképzett állománytól.

d) Átfogó jellegű

A hadviselés *átfogó jellege* gyakorlatilag annak hatásalapú jellegéből adódik. A hadviselés szempontjából meghatározó fontossággal bíró katonai erő, illetve a katonai potenciál megteremtése – tágabb értelemben véve – a védelmi képességek sorába tartozik. A katonai potenciál, a hadi potenciált képező összetársadalmi képességek közül, döntő jelentősége ellenére, illetve azzal együtt is csak az egyik. A hadi potenciál és az annak legfontosabb részét képező katonai potenciál milyenségi, minőségi állapota azonban minden időben a társadalom vonatkozásában az egyik legfontosabb közügy.

Mindez érthető, hiszen a biztonság garanciarendszerében megjelenő alapvető fontosságú társadalmi igényt elégíti ki. A hadviselés a társadalmi lét fenntartható fejlődésének végső garanciája, amit a hadi potenciál valamennyi képességére – a társadalmi közösség összes képességére – támaszkodva lehet sikeres.

Ez a társadalmi jelenség, ez a mindenre kiterjedő ossztársadalmi képesség, valójában maga a hadügy.

e) Digitalizált

A digitális forradalmat a számítógépek, illetve a személyi számítógépek egyre növekvő teljesítménye, az adatátvitel technológiai fejlődése és elterjedése tette lehetővé. Az információs és kommunikációs technológiák fejlődése következtében gyakorlatilag az 1980-as évekre teljesen átfőmálódott a világ és a társadalmi lét minden területén egyre növekvő mértékben a digitális technológián alapuló eljárások érvényesültek.

Ennek a fejlődési folyamatnak az eredményeként a hadviselés is egy új jellemzővel gazdagodott és a műveletek tervezése, szervezése, irányítása, vezetése és végrehajtása tekintetében az 1980-as évektől egyre inkább digitalizálttá vált.

Ez a jellemző kiterjed és érvényesül a fegyveres erőket alkotó katonákra, haditechnikai eszközökre, valamint a funkcionális működést biztosító szervezeti eljárási rendszerekre.

Fejlődési iránya pedig a robotizáció, valamint a mesterséges intelligencia funkcionális alkalmazása.

f) A hadviselés korszakolása

A hadviselés korszakolása a hadtudomány egyetemessége ellenére sem egységes, és míg a nyugati katonai gondolkodók a hadviselés fejlődéstörténetét négy, addig a keleti katonai gondolkodók öt időszakra bontják az alábbiak szerint.

A HADVISELÉS KORSZAKOLÁSA NEM EGYSÉGES!

NYUGATI KATONAI GONDOKODÓK	KELETI KATONAI GONDOKODÓK
1. A muskéta és a vonalharcászat korszaka	1. A tűzfegyver nélküli erők küzdelmének kora.
2. A koncentrált tüzéző, az anyagcsata korszaka	2. A puska és a sima csövű lőfegyverek kora.
3. Mobil hadviselés, a villámháború korszaka	3. A huzagolt csövű lőfegyverek kora.
4. A 4. generációs hadviselés <ul style="list-style-type: none"> ▪ Elmosódó határok (háború és béke; civil és katonai) ▪ Csúcstechnika és technológia ▪ CNN-háború: a közvélemény dönt, nem a páncélosok... 	4. Az automata tűzfegyverek és a modern hadieszközökkel vívott háborúk kora.
	5. A nukleáris fegyverek kora.

8. ábra

A hadviselés korszakolása – nézetek

(Forrás: a szerző)

Befejezés

Történelmi példák sora bizonyítja, hogy az ókortól napjainkig a különböző társadalmi rendszerekben élő társadalmi közösségek életében meghatározó, sőt döntő szerepet játszottak a fegyveres erők. A hadseregek minden történelmi korban a különböző nemzetek vezetői és kormányai kezében a hatalom alapvető eszközét jelentették. Birodalmak, nagyhatalmak, államok és népcsoportok, valamint különböző szövetségek létét vagy nem létét határozták meg a mindenkori hatalom kezében lévő fegyveres erők.

A fegyveres küzdelmek megvívásához, azok céljától, nagyságától, idejétől, lefolytatásának rendjétől függetlenül, a hadseregek nélkülözhetetlenek voltak. Nem véletlen, hogy a korábbi évszázadokban a különböző nagyságú és társadalmi berendezkedésű országok fennmaradásának, biztonságának alapvető eleme általában a fegyveres erő volt. Az államok (különösen az újkortól) a minél nagyobb és korszerűbb fegyveres erő fenntartásában látták létük biztonságát. Ebből adódóan a különböző történelmi időszakokban a fegyveres erők létrehozása, fenntartása, korszerűsítése és felkészültségi szintjének meghatározása mindenkor a hatalom, illetve a legfelsőbb állami vezetés feladata és felelőssége volt. Ez nem véletlen, mivel az évszázadok során megvívott háborúk és azok kimenetele a különböző háborúkban résztvevő népek, nemzetek, országok, birodalmak sorsát határozták meg véglegesen, vagy hosszabb-rövidebb időszakokra.

Hosszú évszázadokon keresztül nemzetközileg és erkölcsileg is elfogadott tény volt, hogy a fegyveres küzdelmekben, a fegyverek erejével és több-kevesebb véráldozattal leigázott, legyőzött nép vagy nemzet elfoglalt területe a győztes birodalmak vagy államok részévé, birtokává vált. E felfogásban lényegesnek ítélnélhető változás csak a második világháború utáni időkben, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulásával történt. Ez a változás azonban a gyakorlatban az államok nagy részénél kevésbé volt érezhető a katonai műveletek végrehajtása után.

Elmondható, hogy szinte minden katonai erővel rendelkező állam legfelsőbb állami és katonai vezetése kidolgozza, és törvénybe foglalja fegyveres erejének részletes feladatait, függetlenül attól, hogy ezt katonai stratégiának, honvédelmi tervnek, védelmi tervnek, nemzeti stratégiának vagy másnak nevezik.

A fegyveres erők törvényben meghatározott feladatai az állam társadalmi berendezkedését, bel- és külpolitikáját, rövid és hosszú távú politikai és katonai elgondolását tükrözik.

Napjainkban a fegyveres erők részére meghatározott feladatok, minden időben és bármilyen körülmények közötti végrehajtására csak szilárd fegyvellemmel és erkölcsi tartással rendelkező személyi állománnyal, a kor követelményeinek megfelelő haditechnikával, a szakfeladatokra sokoldalúan felkészített és kiképzett csapatokkal és törzsekkel lesz lehetőség.

* * *

Ószintén reméljük, hogy e tanulmány közreadásával sikerült a tisztelt olvasók számára – a hadviselés elmélete és gyakorlata tárgyában – átadni korszerű hadtudományi alapokon nyugvó rendszerezett ismereteket. Olyanokat, melyek megértése után

az azokkal rendelkezők képessé válnak helyesen értelmezni a 21. század társadalmi viszonyai között is a katonai erő műveleti alkalmazása politikában, biztonságpolitikában, gazdaságban, és nem utolsósorban mindezek eszenciájaként a hadügyben betöltött szerepét és jelentőségét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Clausewitz, Karl von: A háborúról. (I–II. kötet) Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1961–1962.
- Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989.
- Dr. Sztternák György: A katonai műveletek megvívásának jellemzői napjainkban, levonható következtetések, hatása a fejlődésére. Sereg Szemle, VIII. évfolyam, 3. szám (2010. július–szeptember).
- Deák János: A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban. Hadtudomány, 2005/4. szám.
http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html (Letöltés ideje: 2008. 05. 19.)
- Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben? Kommentár, 2008/1.
- Brzezinski, Zbigniew: A nagy sakktabla. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.
- Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században. Hadtudomány, 1999/1.
- Julier Ferenc: A hadvezetés művészete. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1931.
- Csizmadia Sándor: A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere. Külpolitika, 1998/1.
- Ágh Attila: Globális kihívás. Budapest, Magvető Kiadó, 1987.
- Suhay Imre: Hadviselés és hadvezetés. Budapest, Singer és Wolfran, 1940.
- Giap, Vo Nguyen: A népi háborúról. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960.
- Kovács Jenő: A hadászat, a geostratégia, a katonai doktrína új irányzatának hatása Magyarországon honvédelmi rendszerére. Budapest, ZMKA, 1989 (doktori értekezés).
- Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégiája. Elméleti kutatási területek. Budapest, OTKA /ZMKA, 1995.
- Prof. dr. Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. Első kötet: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013.
Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013., ISBN 978-615-5344-25-1
- Prof. dr. Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. Második kötet: Társadalom és hadügy. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.
Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt. 2014., ISBN 978-615-5491-05-4